

El meu poble i jo. 150è aniversari del naixement de Pompeu Fabra

LLORENÇ SOLDEVILA I BALART

Cal no abandonar mai ni la tasca ni l'esperança

Pompeu Fabra

Pompeu Fabra i Poch va néixer a l'antiga vila de Gràcia el 1868.

Era el més petit de quinze germans, dels quals només en van sobreviure tres. Per insistència paterna va cursar estudis d'enginyeria industrial, però ben aviat se sentí atret per la filologia i s'hi començà a formar de manera autodidàctica. Així, el 1891, amb només 23 anys publica *Ensayo de gramàtica del catalán moderno*. Formà part del grup de joves que a l'entorn de Joaquim Casas Carbó i Jaume Massó i Torrents fundadors de la revista *L'Avenç* i encapçalà la campanya lingüística per a la sistematització científica de la llengua.

El 1902 guanyà per oposició la càtedra de Química de l'escola d'Enginyers de Bilbao, ciutat en la qual va viure de manera continuada fins al 1912, any en què el president Enric Prat de la Riba el va cridar per fundar la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans. Durant els anys bilbaïns intensifica la seva dedicació als estudis filològics. Així, el 1906, va participar en el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana amb la comunicació *Qüestions d'ortografia catalana*.

A l'empara de la Mancomunitat de Catalunya i per exprés encàrrec del president Prat es

dedicà amb cos i ànima a la feina de normativització: *Gramàtica de la llengua catalana* (1912), *Normes ortogràfiques* (1913) i *Diccionari ortogràfic* (1917). A partir del 1918, amb la publicació de la *Gramàtica catalana*, adoptada com a oficial, s'enceta una etapa que s'enllesteix el 1931 amb la publicació del *Diccionari General de la Llengua Catalana*. Del mateix any és el *Curs mitjà de gramàtica catalana*, pensat especialment per a l'escola i reeditat, el 1968, amb el títol d'*Introducció a la gramàtica catalana*. Les *Converses filològiques* (1924) sorgiren de l'anhel fabrià de divulgar les seves reflexions lingüístiques. Són articles relativament breus que plantejaven i resolien dubtes idiomàtics molt freqüents. L'any següent publicà *Les principals faltes de gramàtica*. Tot plegat culminà amb la publicació el 1932 del *Diccionari de la llengua*, popularment conegut com el *Fabra*, que fou concebut com la base del futur diccionari oficial de l'Institut d'Estudis Catalans.

També, l'any 1932, per raó del seu prestigi, Fabra accedí directament a la càtedra de Llengua catalana de la Universitat de Barcelona, amb ell l'estudi de la llengua hi entrava oficialment per primera vegada a la història. El 1933 esdevingué president del patronat de la

nova Universitat Autònoma de Catalunya, tot just creada.

Fabra, fumador de pipa

El 31 de gener de 1939 travessà la frontera i començà un llarg pelegrinatge d'exili amb estades a París, Montpeller, Perpinyà i, finalment, Prada del Conflent, on morí el dia de Nadal de 1948. Entre el setembre de 1945 i el gener de 1948, sempre amb el mateix sentiment de servir el país fou conseller de la Generalitat a l'exili. Al seu soterrament Pau Casals tocà música de Bach.

A continuació reproduïm onze testimonis de persones que el van conèixer i tractar o d'escriptors, des de la seva filla Carola fins a Manuel de Pedrolo, que li reconeixien l'indiscutible mestratge que va exercir en la recuperació de l'ús culte de la llengua.

1 Carola Fabra

...el meu pare era un fenomen, tot ho sabia. Si l'hagués sentit parlar d'astronomia! Ens feia anar al terrat. Era com una càtedra d'astronomia. Sabia tot el que hi ha al cel, el que hi ha a la terra i el que hi ha més enllà. Jo li deia: «com t'ho fas per saber tantes coses?» i em responia: «tu, que ets una ruca, i una mandra, i no vols estudiar, si fessis el que jo et dic sabries com jo». Però jo ja ho veia de petita, que ell era diferent.

I els idiomes els va aprendre quan encara no era casat, però ja era gran. Primer el francès, el parlava meravellosament bé. Quan el van fer doctor «honoris causa» per la Universitat de Toulouse, jo tenia asseguts darrera dos catedràtics i un d'ells no es creia que el meu pare no fos francès, perquè tenia molt bon accent. I anava dient: «c'est pas vrai, c'est pas possible!». Aquell dia el discurs el va portar escrit perquè va dir: «jo el francès el sé, però no és el meu idioma». El va fer perfecte. Sabia castellà, català, francès, anglès, italià, alemany, romanès i rus. El rus no el podia parlar però l'entenia i el llegia. El va aprendre de gran, situant-se davant d'un mirall. Nosaltres ens en reïem. Això era quan estàvem a Badalona, i ell deia que ens sentia riure. I el professor li va dir que s'havia trobat que les persones que l'aprenien de grans no el podien parlar. Es posava el mirall davant i havia de fer ganyotes.¹

2 Josep Carner

A Pompeu Fabra

Ell és qui el geni català demana i servirà ses glòries a l'extrem; sortós qui l'ha trobat i s'hi encomana; salvarà el que li cal, res del que tem.²

Fabra amb el seu deixeble
Josep Miracle

3 Domènec Guansé

Fabra escriu una carta als nebots, que passen uns dies a Camprodon:

En fer-ho, tot just estampada la fórmula tradicional, “Queridos sobrinos”, restà perplex. Allò no rutllava. No trobava la manera de fer sensible el seu afecte. Li semblava que escriure a unes persones que estimava tant en un idioma diferent d'aquell en què acostumava a parlar-los, era com fer una comèdia. Aleshores, de sobte, tingué una inspiració: els escriuria en català!³

1. FABRA, Carola, *Pompeu Fabra el meu pare*, Barcelona: Edicions la Campana, 1991, p. 22.

2. CARNER, Josep, dins *Antologia d'homenatge a Pompeu Fabra*, Barcelona: Eler, 1969, p. 11.

3. GUANSÉ, Domènec, *Pompeu Fabra*, Barcelona: Llibreria Catalònia, 1934, p. 15-16.

4. PLA, Josep, *Homenots. Primera sèrie*, Barcelona: Edicions Destino, p. 89-90.

5 Josep Vicenç Foix

Ve a classe gairebé sempre amb una flor al trau, guixa a la pissarra com si dibuixés anagrames amorosos damunt un vidre glaçat, esborra sense fer pols, fa quadres sinòptics sense haver-se de rectificar mai, i tant si parla de l'ús dels auxiliars, com si dona regles sobre la supressió de la «a» preposició quan s'escau, tot desententant-se del castellà, o de la quantitat de les vocals i de llur qualitat, i de la manera de tancar-les en les diverses llengües llatines, com si afirma l'existència de fronteres lingüístiques, o parla de la palatalització de les consonants o de la «i», de la «ll» i «nn» llatines, ho fa somrient com si ho digués un altre i presentés excuses per donar-vos la seguretat que ell no n'és responsable.

Aixeca sovint una de les celles -no pas tant com En Josep Carner- tot arquejant-la en punta d'ametlla, per preparar-vos una sorpresa; i si fem pràctiques damunt texts com és ara el de Curial e Güelfa, tria paràgrafs avinents i en remarca, llaminer, l'elegància d'expressió, o alguns arcaïsmes que ell creu útil d'introduir al català d'avui i que el lector modern acceptarà sense adonar-se'n.⁵

6 Pere Quart

Jaculatories del centenari

Ínfim homenatge a Pompeu Fabra, tot pensant que el mestre no era precisament un líric. Li agradaven els versos mnemotècnics.

Audaç, vident, ànima dreta,
fema neta

en un país que renaixia
tot fent via,

emprengué sol la gran comesa
mal compresa,

i a un desmanec, ja vell de segles,
donà regles;

i sempre ho féu amb un somriure
d'home lliure

que el lliure albir d'altri respecta,
circumspecte.

Sent enginyer d'enginy flexible,
molt sensible,

un pont bastí per la cultura:
llengua pura.

Perquè sabia de convèncer
pogué vèncer,

dictador amb seny i sense sabre,
mestre Fabra!⁶

7 Clementina Arderiu

Parla vexada

Car tot valer ha illoria..

Ramon Llull

I m'han dit que has estat molt soferta
en el cor i en pit;
però jo veig un rastre de llàgrimes
al setí del vestit.

Ai, amiga, que et portem reblada
fins a sang i a martell.

Passarà, bec i urpes malmeses,
passarà el mal ocell,
que xipolla per nostra llacuna
i n'esbarria el peix.

Ai, amiga, sense tu ¿quina fóra
de nostra roda l'eix?

I m'han dit que has estat molt soferta,
que t'han penjat al pit
una esquerpa, manllevada joia
que t'esquinça el vestit.

No hi fa res; és la nostra bandera
que et vesteix adient,
i nosaltres, portant-te abrivada,
no ens ajupim al vent.⁷

PASSARELL

Caricatura de Pompeu Fabra per Passarell

5. FOIX, J. V., *Catalans de 1918*, Barcelona: Edicions 62, 1986, p. 35-36.

6. QUART, Pere, *Obra poètica*, Barcelona: Edicions Proa, 1975, p. 358-359.

7. ARDERIU, Clementina, *Obra poètica*, Barcelona: Edicions 62, 1973, p. 186.

El president Macià
i Pompeu Fabra
amb els milers de
firmes a favor
de l'Estatut

8 Carles Salvador mestre i gramàtic valencià

Davant l'homenatge a En Pompeu Fabra, no ningú deuria deixar passar l'avinentesa de mostrar el seu goig per la perdurabilitat i l'eficàcia de l'obra d'aquell gran home corrector de l'idioma i agrair-li públicament els beneficis [...]

Fitem la ruta, amics, amb tremolosos banderins de colors. I qui entre en ella sàpia quin és el nostre ritme i quina la cançó que floreix als llavis.

I remarquem cada dia: l'extensió i la unitat de la llengua.

I practiquem cada dia: les Normes gramaticals de Mestre Fabra.¹¹

10 manuel de pedrolo

Quin escriptor català del segle dinou us sembla més decisiu?

-Un pagès inhibit per la sotana: Verdaguer

I del segle actual, fins a l'any 1939?

-Gairebé sense pensar-m'hi, diria Pompeu Fabra.

I des del 1939 fins ara?

-També Fabra.¹⁰

9 Salvador Espriu

El meu poble i jo

A la memòria de Pompeu Fabra, Mestre de tots els qui parlen i escriuen en català l'anomenin com vulguin.

Beviem a glops
aspres vins de burla
el meu poble i jo.

Tenim la raó
contra bords i lladres
el meu poble i jo.

Escoltàvem forts
arguments del sabre
el meu poble i jo.

Salvàvem els mots
de la nostra llengua
el meu poble i jo.

Una tal lliçó
hem hagut d'entendre
el meu poble i jo.

A baixar graons
de dol apreníem
el meu poble i jo.

La mateixa sort
ens uneix per sempre:
el meu poble i jo.

Davallats al pou,
esguardem enlaire
el meu poble i jo.

Senyor, servidor?
Som indestriables
el meu poble i jo.

Ens alcem tots dos
en encesa espera,
el meu poble i jo.⁹

11 rosa leveroni

Homenatge a Pompeu Fabra

*Som indestriables
el meu poble i jo.*

Salvador Espriu

D'unes altres ribes
d'aquest mateix mar
venien els avis:
Foren catalans.

Dolç vi d'una parla
prenia més grau,
Aire, foc i terra:
-Fóra català.

En mi ja arrelava
el llenguatge clar,
i jo, què seria
sense el català?⁸

8. SALVADOR, Carles, «El nostre camí i la nostra veu», *Taula de lletres valencianes*, núm. 17, febrer de 1929, p. 8-9.

9. ESPRIU, Salvador, *Poesia*, Barcelona: Edicions 62, 2013, p. 142-143.

10. PEDROLO, Manuel de, *Si em pregunten, responc*, Barcelona: Edicions Proa, 1974, p. 186.

11. LEVERONI, Rosa, dins *Antologia d'homenatge a Pompeu Fabra*, Barcelona: Eler, 1969, p. 33.